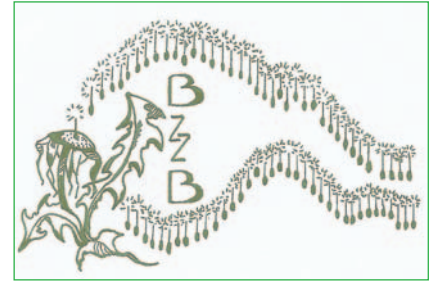

Nieuwsbrief

Stichting
Behoud de Zak van Zuid-Beveland
Secretariaat: v.d.Poest Clementstr 7,
4443 AL Nisse
Tel. 0113 - 649536
Triodos Bank : NL94TRIO0198420285
e-mail: bzzb@hetnet.nl
www.bzzb.nl

DECEMBER 2021

Van het bestuur

Alweer een jaar voorbij. 2021 is een jaar om met gemengde gevoelens achter te laten en 2022 ligt in het verschiet. We gaan verder met een flink pak aan (wereld)problematiek. Het is de vraag of Glasgow, de Green Deal, een nieuwe regering, een nieuw gemeentebestuur of een opgepoetste en geïnspireerde BZZB het verschil kunnen maken.

De stichting gaat door. Een hoogtepunt was de geslaagde donateurmiddag in september met enthousiaste nieuwe en oude donateurs. Maar nu worstelen we weer met coronarestricties en heel veel vragen op ons bordje over werk in uitvoering en het belang daarvan. We houden ons bezig met allerlei zaken, maar we hebben geen touwtjes in handen. Met een alerte houding en naar ons idee een gezonde, frisse blik dragen we bij aan de discussie over een houdbare toekomst. Hoe we die zien voor de Zak van Zuid-Beveland. Niet alleen voor het beschermde deeltje, maar voor het hele gebied gelijk aan de gemeente dat wij tot die Zak rekenen. We informeren jullie daar weer over in deze nieuwsbrief.

Vinden jullie de BZZB nog steeds leuk? Verrast informatie jullie? Voel je je aangesproken door onze actieve houding? Wil je ons steunen? Laat dat dan zien door donateur te worden, te zijn en te blijven! Voor € 8,- per jaar is dat geregeld. Zo kunnen we gesteund door een grote achterban van ons laten horen. Wil je meer? Voor tal van activiteiten en in het bestuur kunnen we hulp gebruiken, schroom niet om van je te laten horen! bzzb@hetnet.nl. Ook reacties op onze nieuwsbrief, via www.bzzb.nl, *facebook* en *Instagram* stellen we op prijs.

Om het jaar goed te beginnen, hebben we een prijsvraag gemaakt. Het nieuwe jaar zal cruciaal zijn voor verandering en bijdragen gericht op een betere toekomst. Er zijn toepasselijk woorden ontstaan, die deze problematiek en kanteling typeren. Wij noemen er vijf. Wij vragen deelnemers deze aan te vullen met vijf andere typerende woorden die passen bij de roep die de BZZB gericht op de Zak van Zuid-Beveland laat klinken. Het bestuur looft een prijs uit van € 50,- en gratis donateurschap voor 2022. Bij meerdere geslaagde inzendingen wordt geloot. De beoordelende jury bestaat uit het bestuur van de BZZB aangevuld met een klimaatambassadeur uit de regio. In de mei nieuwsbrief leggen we verantwoording af en zullen we de belangrijkste woorden met hun betekenis alle aandacht geven.

De 'nieuwe' begrippen waarvoor wij een uitbreiding vragen zijn:

1. **klimaatrechtvaardigheid,**
2. **ecocide,**
3. **consuminderen,**
4. **greenwashing,**
5. **burgerparticipatie.**

Vul ze aan tot 10 met eigentijdse typerende woorden, die bij de BZZB passen. Stuur uw inzending voor 31 januari naar bzzb@het.nl of het secretariaatsadres.

Wij wensen iedereen een wondermooi en weldoordacht 2022

Aan de grenzen van de Zak

De BZZB bracht voor de Zeeuwse Omgevingsvisie het standpunt in om de groene grenzen van de Zak van Zuid-Beveland te versterken. Op twee fronten gaan we daar op eigen wijze en met eigen kracht mee door.

Het filmpje '**Zak van Zuid-Beveland de grens bereikt**', te zien op onze site en op YouTube, vormde de opmaat voor aandacht van oprukkend Goes en de impact van de drukke A58. De nieuwe 380 kV-leiding deed er nog een schepje bovenop. In nauw overleg met BZZB heeft werkgroep Duurzaamheid 's-Heer Abtskerke Borsele 2030 in coronatijd gewerkt aan een intentieverklaring. Het doel is de neuzen van alle belanghebbenden dezelfde richting op te krijgen en in samenwerking tot landschappelijke versterking te komen in belang van leefbaarheid en biodiversiteit. De BZZB is niet leidend, maar vol goede moed dat het iets oplevert. De actie wordt vervolgd.

Hetzelfde geldt voor onze inspanningen aan de andere kant van de Zak. De BZZB is ook hier niet leidend, maar wel in contact erover. North Sea Port (NSP) heeft de wens om nabij 's-Heerenhoek een Central Gate te realiseren op agrarische grond in de oksel van de Drie Klauwen. We hebben NSP naar de stand van zaken gevraagd, maar recent geen informatie ontvangen. Mocht het plan op deze plek in procedure

komen, dan zal de BZZB net als bij de plannen voor bedrijventerrein Sloepoort stelling nemen. De beslissing van NSP is een financiële, de grond is al in hun bezit en er is op eigen risico jaren geleden op geïnvesteerd. Maar een plek in, of dicht bij het haven- en industriegebied Sloe is vanzelfsprekender voor een Central Gate en heeft zeker onze voorkeur.

De kwestie speelde ook een rol bij het overleg tussen dorpsraden Lewedorp, Nieuwdorp, 's-Heerenhoek en Borssele. Onder leiding van Fon ten Thij spraken de dorpen met rijk, provincie Zeeland, gemeente Borsele, havenbedrijf NSP, Tennet en Natuurmonumenten. Een rapport kwam tot stand met daarin veelbelovende aanbevelingen voor een landschappelijke invulling van opnieuw zo iets als 'de Sloerand'. De bekostiging van dit compensatieplan is daarbij verzekerd door een fonds. Bedrijven die investeren in het Sloegebied betalen vooraf voor de leefomgeving. Grootschalige energie-initiatieven kunnen bij voorbaat 'verrekend' worden. Voor realisering van een door de omgeving gedragen landschapsplan en het borgen van compensatie zijn nog wel wat obsta-

kels weg te nemen. De plaats voor Central Gate speelt daarbij voor ons een rol. Dit besluit is naar voren gehaald.

Maar de bewoners van de Borssele- en Kraaijertpolders staan nog veel meer plannen te wachten. Aanlanding van een derde stroomkabel van een windpark op zee is zojuist afgekondigd. De hele Zak is ondertussen doorsneden door een leidingstraat, die niemand zich zo had voorgesteld. Dus goed dat er tijdig aandacht is voor nieuwe verkeersplannen en al die nieuwe energiewensen met urgentie aan de zuidwestelijke grens van de Zak van Zuid-Beveland. Een kostbaar gebied met afschermdende begroeiing en de agrarische, bijzondere Renaissancepolders.

Herstel van landschap door planten van bomen en heggen

Honderd landen, waaronder Nederland, hebben op de klimaatop in Glasgow een akkoord bereikt om in 2030 een einde te maken aan de ontbossing. De deal is een mijlpaal om de bossen op aarde te beschermen en te herstellen. Vorig jaar verdween wereldwijd in totaal een bosgebied ter grootte van het Verenigd Koninkrijk. Iedere seconde wordt ongeveer een voetbalveld aan bos gekapt, veelal om plaats te maken voor landbouw. Naast het behouden en herstellen van bossen zijn de landen ook van plan om 'het levensonderhoud op het platteland verbeteren'. De ondertekenaars willen geldstromen zo inrichten dat ze duurzame landbouw bevorderen.

Het is daarom de hoogste tijd voor positieve actie dicht bij huis. We gaan bomen en struiken planten, heel veel bomen en struiken, door heel Nederland. En nee, dat is geen simplistische, naïeve oplossing, dat is pure wetenschappelijk onderbouwde noodzaak. Bomen zijn onmisbare schakels in en dragers van onze ecosystemen. Bomen en struiken leveren al miljoenen jaren onontbeerlijke ecosysteemdiensten.

Waar wachten we op om ze te (her)planten?

Meestal zien we alleen rond boomfeestdag wat gebeuren. Een foto van een burgemeester en een wethouder die samen met een groot aantal kinderen – altijd een vriendelijk plaatje – wat bomenstaakjes in de grond zetten. Maar dat mag zeker in de Zak wel eens serieus worden aangepakt: niet kappen, maar planten!

Een eenvoudige en doeltreffende manier om snel bomen te (her)planten zijn gemengde heggen en houtwallen. Rijen van allerlei soorten streekeigen struiken (heg) of bomen (houtwal) die het landschap bekleden en tot voor kort gebruikt werden als afscheiding, windscherm, veekering of om vogels en dieren een huis te bieden. Deze groene elementen waren de sieraden uit het landschap, authentiek, historisch en wereldberoemd. Ze zijn jammer genoeg massaal uit ons beeld verdwenen. Met de komst van prikkeldraad en, later nog, schrikdraad werden ze overbodig en voor de grotere landbouwmachines stonden ze in de weg. Bovendien namen ze kostbare landbouwgrond in beslag, vond men.

De Vereniging Nederlands Cultuurlandschap heeft berekend dat we in Nederland

200.000 kilometer heg en houtwal kunnen herstellen. In de Zak zouden we makkelijk ons deel kunnen leveren door de heggen te planten en het landschap in ere te herstellen. Laten we eens beginnen met langs en tegen die 300 km dijken als eerste stap een 1000 km heg te herplanten; de mishandeling uit het verleden weer goed maken.

Dat gaat vast ten koste van onze landbouw, hoor ik dan denken. Dat valt reuze mee. Het vee heeft baat bij bomen en struiken in het weiland. Dieren zoeken van nature schaduw en verkoeling onder bomen en gebruiken struiken dankbaar als mineralenrijke aanvulling op hun voer. Studies met eetbare (!) bomen en struiken aan de randen van akkers, of met bomenrijen die graanakkers doorkruisen, wijzen uit dat de totaalproductie van zo'n polycultuur aanzienlijk hoger ligt dan bij een gangbaar monocultuur akkergevoel. Een win-winsituatie voor onze landbouw dus.

Waar wachten we op?

Meer inspiratie? Bekijk de aflevering van VPRO's tegenlicht 'Boeren, burgers en beren'!

Boomdijsen en Bloemdijsen

Het zijn terrein beherende organisaties zoals Staatsbosbeheer, Het Zeeuwse Landschap, Natuurmonumenten maar ook de provincie en gemeente die een taak hebben bij het beheer en de bescherming van natuur en landschap in de Zak. De kleinschaligheid van het landschap, ontstaan door het veroveren van polders op het water, wordt getypeerd door de dijken. Voorbeelden daarvan zijn de boomdijsen – in het verleden benut voor houtwinning- en de bloemdijsen met hun bijzondere vegetatie die door de speciale samenstelling van verschillende grondsoorten een groeiplaats leverden voor diverse kruidenrijke soorten.

De inspanningen om dit mooie landschap te behouden, liegen er niet om en gaan gepaard met instandhoudings- en beschermingsdoelen, monitoring en subsidies.

Natuurmonumenten (NM) heeft hierin een belangrijke uitvoerende taak. Zij bezit de meeste dijken. De opletende wandelaar kan de bezigheden volgen. NB: Enkele dijken in de Zak zijn overigens ook in bezit van particulieren en SBNL Natuurfonds.

Al jaren is NM bezig met het verjongen van bomen op de dijken. De noodzaak ontstond door de gelijktijdige aanplant van heel veel populieren, die nu het eind van hun levensduur bereiken. Er was een roep naar aanplant van andere soorten om herhaling hiervan te voorkomen. Daar is een begin mee gemaakt, maar de populier blijft ook favoriet voor de Zak. Ziekte dwingt vaak tot ingrijpen, zelfs bij jongere aanplant eenvoudigweg omdat essen en iepen doodgaan. De natuur staat langs veel kanten onder druk.

Onlangs maakte NM bekend over te gaan tot noodzakelijke kap van 318 populieren en 43 iepen in februari 2022. Dat zijn er weer veel. Hetzelfde jaar, is gelukkig de belofte, wordt weer aangeplant. Tussen de stobben plant NM evenveel of meer bomen terug. Wij hebben in het verleden gepleit voor algemene goede informatievoorziening en argumenten bij

ingrijpende maatregelen en hebben daar nu ook weer om gevraagd. NM gaat de plannen nog doorgeven: het gaat om delen van de Everingse-binnendijk, Molenpolderdijk/Zuiddijk, Oud Vreelandsedijk, Koedijk/Zwaakweg, Oude Kamersedijk, Notenboomdijk en een aantal bomen op de Zanddijk. Ze zijn oud, ziek en gevaarlijk wijst controle uit.

Voor de bloemdijsen maakt NM zich vanzelfsprekend ook sterk. Door de stikstof- en fosfaatproblematiek is de begroeiing eenvormig geworden. Bramen en brandnetels tieren welig en verdringen kwetsbare soorten. In 2020 startte een driejarige proef met maaien in het voor- en najaar. Dat is de remedie om te verschromen en daarnaast wordt hier en daar geplagd. Dit maai-beleid zien we uitbreiden naar gemeente en waterschap, alles ter versterking van de biodiversiteit. Dit leidde ook tot het 'bokashi' experiment om het afgevoerde maaisel om te werken tot organische mest. In het Poelgebied ligt een grote hoop te fermenteren. Het lijkt een succes en NM wil het graag voortzetten.

Door inspanningen van natuurliefhebbers zoals de KNNV zien we markering van tellingen van de unieke distel op de Valdijk. De bloemen zijn waar te nemen. Alleen de ruige anjer hebben we gemist. Te klein en fijn?

lees verder op pagina 5

Andere bomen

Bomen dragen bij aan een gezond leefklimaat. Ze moeten blijven of vervangen worden als ze gekapt worden. Maar dan geldt: boompje groot, plantertje dood. De Zak is natuurlijk geen bosgebied, maar het verlies van elke boom telt. Het beleid van de verschillende boombeheerders komt vrijwel overeen. De keus tussen kap en onderhoud is een kostenplaatje en heeft te maken met het toekomstperspectief van een boom. De BZZB wil zoveel mogelijk bomen sparen. Gezonde vitale bomen en struiken kunnen een positieve bijdrage leveren aan het verbeteren van de luchtkwaliteit. Hoge loofbomen met ondergroei geven het grootste rendement.

Helaas verdwijnen bomen al of niet vergund. Dat is soms een klein, minder fijn, kunstje. Populieren, wilgen en iepen kennen geen bescherming. Maar andere soorten zijn soms ook de sigaar in de kernen of in het buitengebied. Particulieren gaan vaak makkelijk over tot kap, als was het maar voor de verwenste open haard. Soms moet een particulier na handhaving zijn daad bezuren en (elders) aanplanten. Zelfs de gemeente kapt uit onbegrepen belang bomen die bescherming verdienen.

Een foutje in het verleden kan ook ineens een rij bomen de kop kosten. Bij de Westdorpseweg staan de bomen op een leiding van Dow, na 20 jaar verdwijnen de lindes en populieren van de berm. Nieuwe bomen zijn elders voorzien, maar toch! Het spoor van de 380 kV is ook via bomenkap te volgen. Ook hier compensatie, maar toch!

Toekomstvisie, scenario's en verkiezingen

Op 2 december prees de gemeenteraad uitbundig haar eigen raads werkgroep voor de toekomstvisie. Met vereende krachten van binnen en buiten het gemeentehuis produceerde de werkgroep **'Borsele In Beeld. 'Welke gemeente willen we zijn?'** De toekomstvisie is te vinden via de agenda van de gemeenteraad, te lezen op de gemeentelijke websi-

te en wordt later in een 5-tal scenario's op infographic bekend gemaakt aan de bevolking. Daarbij bestaat de hoop dat de Borsele partijen voor hun verkiezingsprogramma putten uit de verzamelde beelden voor de toekomst. De gemeenteraadsverkiezingen zijn immers op 16 maart 2022.

Vooropgesteld dat je van elke gemeentelijke partij een helder verkiezingsprogramma mag verwachten, is het de vraag of de scenario's hen een-op-een passen. Shoppen mag ook van de werkgroep. Maar na de verkiezingen is er de wens, dat het leidt tot een raadsprogramma in plaats van het tot nu toe gebruikelijke collegeprogramma. Decentralisatie die past in een toekomstvisie!

Scenario's en thema's

Het nul-scenario 'Borsele Breed' is de beschrijving van de huidige situatie in tien thema's, die een totaalbeeld moeten geven. De vijf nieuwe scenario's met elk 10 thema's kregen typerende namen zoals 'Energiek' en 'Unie(k)'. Ze horen bij de scenario's 4 en 5. Bij elk thema hoort een omschrijving. Die roepen vaak nogal wat vraagtekens op.

Het ene scenario sluit het andere niet uit. Van de 10 thema's zijn er vooral 3 die de BZZB uitdagen, dat zijn: Energie, Klimaat & Duurzaamheid en Landschap & Natuur.

Opvallend is de nadrukkelijke invulling in alle scenario's van het thema Veiligheid, daar lijkt wel iets mee loos.

Digitalisering en participatie

Voor de liefhebber is de verzamelde stof op basis van literatuurstudie, dialogotafels en informatie uit het proces van de omgevingsvisie 2022 zeker interessant. We pakken er wat gemeentelijke opgaven uit. Toenemende digitalisering en daarbij toch mensgericht blijven en iedereen meenemen. Er blijkt een participatienota in ontwikkeling. Immers participatie of inclusieve democratie is van deze tijd en het komt bij

herhaling terug in de scenario's. Maar hoe kom je van een nota of een visie tot een duidelijke (digitale) communicatie tussen gemeente en inwoners?

De Omgevingswet en de wet Kwaliteitsborging Bouwen 2022 betekenen een financiële aderlating. Maar voor de BZZB zijn hierbij de (digitale) dienstverlening en concrete invulling van Omgevingsvisie en Omgevingsplannen belangrijker. Deze opgelegde wettelijke veranderingen en de toepassing daarvan kunnen naar ons idee naadloos aansluiten bij de gemeente die je wil zijn. Wil je een groene en duurzame gemeente zijn? Is de werkwijze toegankelijk voor iedereen en bruikbaar voor de beoogde doelen?

lees verder op pagina 7

vervolg Toekomstvisie, scenario's en verkiezingen

Samenwerking en ruimtelijke agenda

Van een gemeentelijke herindelings wil Borsele niets weten. Een opsomming geeft inzicht over regionale en Zeeuwse samenwerking. Zeggenschap en betaalbaarheid zijn in het geding. Buiten dat speelt de zeggenschap over of binnen North Sea Port.

Voor de ruimtelijke ontwikkeling (de ruimtelijke agenda) wordt verwezen naar de strategische beleidsanalyse in het kader van de Omgevingsvisie. Uitermate interessant voor het beleid naar de toekomst. Maar de Omgevingsvisie is nog in de maak. Begin 2022 komen er bijvoorbeeld nog publieksbijeenkomsten. Dit aspect zit dus nog niet helder in de scenario's.

Visie

Ook al zijn ze er nog niet allemaal, die Omgevingsvisies nationaal, provinciaal, gemeentelijk of regionaal (Bevelanden) zijn bepalend voor toekomstig beleid.

De toekomst wordt door mensen gemaakt; een grote verantwoordelijkheid voor het openbaar bestuur. Dreigen we tussen economisch welvarend Goes en de door de landelijke overheid gesteunde ambities van (energie-) bedrijven in het haven- en industriegebied Sloe bekneld te raken? Luidt de toekomst van het landelijk gebied 'maximaal agrarisch productie draaien voor verwerking en export?' Worden we een toeristisch pretpark of uiteindelijk stadspark Goes? De tijd zal het leren.

Duidelijk is dat er wat moet veranderen. De gangbare landbouw met schaalvergroting en intensivering is een doodlopende weg. Waarom gebeurt er dan zo weinig?

De allergrootste pleitbezorgers van de intensieve landbouw zijn wel de grote bedrijven in de voedselindustrie, zoals levensmiddelenfabrikant Unilever, zadenbedrijf Syngenta, kunstmestproducent Yara, zuivelonderneming Friesland Campina en grootgrutter Ahold Delhaize, de Rabobank. Allemaal multinationals met ieder een omzet van minstens tien miljard euro per jaar. Voor de winsten van deze concerns is de huidige landbouwindustrie van essentieel belang. Dat deze grote bedrijven belang hebben bij een maximale Nederlandse landbouwproductie is duidelijk: het is hun verdienmodel. Zij houden de boeren in een ijzeren greep om te blijven doen wat ze gisteren ook al deden. Dat is niet in het belang van de boeren, die zijn er steeds minder nodig. Het gaat om maximale productie tegen zo laag mogelijke kosten in het belang van de grote multinationale bedrijven.

Er is de laatste tijd al veel gezegd en geschreven over boeren die al dan niet gedwongen moeten stoppen. Maar de schijnwerpers moeten op de blijvers. Daar is ook aandacht voor nodig. Het wantrouwen onder boeren tegen de politiek is groot en dat staat de overgang naar duurzamere landbouw in de weg. Het lijkt de gekozen route dat premies de boeren sneller tot vergroening aanzetten. Daar zal het toch van moeten komen. Ook de Europese subsidies gaan voor 30% straks naar concrete groene maatregelen. Daar is natuurlijk niks mis mee. Zomaar geld geven per hectare zonder inspanningsverplichting leidt niet tot vernieuwing. Vergroening moeten worden gestimuleerd.

En dan helpt geld altijd nog het beste. Verandering begint bij bewustwording, verandering in denken. Dus stof om te filosoferen over enkele stellingen in de komende tijd als de dagen weer gaan lengen en het nieuwe jaar zich aankondigt.

1: Onze landbouw is belangrijk voor onze voedselzekerheid. Driekwart van ons eten is in het buitenland geproduceerd en voor het deel dat we zelf maken, zijn we afhankelijk van het buitenland, voor grondstoffen en fossiele energie.

2: Met onze landbouw voeden we de wereld. Een derde van al die exportproducten hebben we eerst integraal geïmporteerd, dus die telt al niet mee. En veruit de grootste landbouwexportproducten die we op eigen bodem produceren zijn bloemen, vlees en zuivel. Bloemen zijn natuurlijk geen voedsel, maar die worden wel meegerekend in dat getal – anders zouden we geen tweede zijn.

lees verder op pagina 9

toekomst

Vlees en melk zijn dat wel, maar die gaan voor driekwart naar onze directe buurlanden. Twee derde van alle landbouwgrond, bijna de helft van heel Nederland dus, wordt dan ook gebruikt om voedsel voor dieren te verbouwen. En dat terwijl we op een fractie van het land dezelfde hoeveelheid plantaardige eiwitten zouden kunnen verbouwen – daar is de meeste landbouwgrond in onze regio prima voor geschikt. Dus verduurzaming betekent meer plantaardige productie, goed voor gezondheid en milieu. Dan zijn er grote kansen voor onze regio.

3: De landbouw is belangrijk voor onze economie. De waarde van de primaire binnenlandse landbouw (inclusief bloemen!) is een schamele 1,4 procent van het bruto binnenlands product. Daarmee is de landbouw nog niet half zo belangrijk voor de economie als bijvoorbeeld de cultuursector, die goed is voor 3,7 procent van het bbp. En dat terwijl de landbouw twee keer zoveel subsidie krijgt als de cultuursector. Zelfs als je alle bedrijvigheid meerekent van bedrijven die aan de binnenlandse landbouw verdienen, dan kom je op ongeveer 4%. En dat op 66% van het landoppervlak.

4: Wij steunen onze boeren.

Het klinkt altijd zo sympathiek, maar in het streven naar economische efficiëntie is de boer de eerste die sneuvelt. In geen andere sector daalde de werkgelegenheid decennialang zo gestaag als in de landbouw, en dat treft met name de boerengezinnen. Honderd jaar geleden werkten 2,5 miljoen mensen van de totale bevolking van 5 miljoen in ons land in of met de primaire landbouw. Nu zijn er nog ruim 40.000 boerenbedrijven. Die kaalslag in de boerensector (tot een enkel procentje!) en verschuiving in economische

structuur, dat is geen toeval of natuurverschijnsel, dat is bestuurlijk beleid geweest waar de overheden verantwoordelijk voor zijn. De boeren zijn ze gewoon gevolgd.

Het kan slimmer, het kan beter. Het is tijd voor verandering. En dat begint met willen! Een schone duurzame toekomst komt niet vanzelf. Laten we uitzicht bieden op een levensvatbare toekomst voor de boeren, duurzame landbouw en een fatsoenlijk inkomen. Met die beweging zullen niet alleen de boeren, ook de burgers en ons landschap zijn gediend. De boeren verzorgen ook de inrichting van het land, ze verrichten diensten waarvoor ze ook moeten worden beloond. Boeren met toekomst. De nieuwe tijd komt er aan!

Nachtelijke bedrijvigheid tegen het licht door Jan-Kees de Meester

Lichtoverlast, begin er maar niet over, want dan word je al snel genegeerd, als lastig ervaren of zelfs compleet als 'van lotje getikt' bestempeld. De vraag is alleen: wie is er hier nou echt gek?

Tegenwoordig is het in bedrijven-land trendy om maatschappelijk verantwoord te ondernemen. Fair trade, duurzaamheid en milieu; daarmee sta je er goed op én het levert gegarandeerd nieuwe klandizie op. Daar kan dus geen reclameslogan tegenop. Dat de term maatschappelijk verantwoord ondernemen aan behoorlijk wat verdunning onderhevig is, valt consumenten helaas nog te weinig op. Toch is de oprechtheid van een bedrijf eenvoudig te toetsen. Benoem je zorgen en kijk vervolgens hoe je wordt geholpen... of wordt afgescheept. Dan pas leer je de ware aard van een onderneming kennen. Daar hoef je dus geen licht voor te zijn.

In september mailde ik met Total Energies over lichtoverlast vanaf het terrein van A58-tankstation de Vliedberg in het poelgebied. Een bijzonder felle gele lichtboog is de aanleiding. Hier een deel van mijn bericht aan de uitbater: "Sinds de ingebruikname van het FastNed laadstation op die locatie zorgt de zuidelijke lichtgevende

boog in de nachtelijke uren voor lichtoverlast in het aangrenzende landelijke gebied, terwijl de attentiewaarde van dat licht aan die zijde nihil is. Wij zouden daarom graag zien dat het licht van deze zuidelijke boog (niet zichtbaar vanaf de snelweg) wordt gedoofd. Door een kleine modificatie moet dit zeer goed mogelijk zijn. Graag wisselen wij hierover met u van gedachten, ik hoor graag van u.'

Als extra kruis in de dialoog had ik eventueel nog een elzenhaag als oplossing achter de hand. Redelijk constructief toch? Maar de dialoog kwam er niet, ik werd genegeerd.

Lastig

Pas na aandringen kreeg ik een reactie en werd ik doorverwezen naar FastNed. Zij zijn eigenaar van het snellaadstation en zij reageerden gelukkig wel meteen: 'Beste Jan-Kees, bedankt voor uw bericht. Ik zal de kwestie intern voorleggen, en wij houden u op de hoogte van ons besluit. Ik wens u een hele prettige dag verder!'

Daarna, zelfs niet na aandringen, werd er niet meer gereageerd. Waarschijnlijk vonden ze me maar lastig.

Hier was op korte termijn dus geen eer te behalen. Je begrijpt, inmiddels kon ik wel een succesje gebruiken. Tijd om ergens anders mijn licht op te steken. Zo kwam ik uit bij Roompot, vorig jaar nog genomineerd voor duurzaamste bedrijf van Nederland. Sinds het hoofdkantoor aan de A58 in gebruik is, verbaas ik mij erover dat een volledige verdieping werkelijk dag en nacht verlicht blijft.

Zo geboekt

Naar een mailadres voor een algemene vraag hoef je op de Roompot website niet te zoeken: dat is er niet. Wil je daarentegen een huisje boeken, dan kan dat meteen op de eerste pagina die zich ontvouwt. Toch kom ik via het kopje 'service en contact' na een lijst met veelgestelde vragen een mogelijkheid tegen om via WhatsApp of chat contact op te nemen. **lees verder op pagina 11**

Zonder donker, geen licht

Dit zijn de donkerste dagen van het jaar. Tegelijkertijd vieren culturen op het noordelijk halfrond in deze periode traditioneel de terugkeer van het licht. Donker en licht, ze kunnen niet zonder elkaar; zonder donker is er geen licht en vice versa. Het is een natuurlijke balans, maar wel eentje die gevaarlijk aan het overhellen is naar één zijde. Een kunstmatige verandering met ernstige consequenties.

De winter is voor mij een tijd van introspectie. In meerdere opzichten beschouw ik mijzelf als een bevoorrecht mens. Zo heb ik op verschillende plekken op de wereld mogen ervaren hoe

indrukwekkend mooi de sterrenhemel is. Het meest bijzonder waren misschien wel mijn overnachtingen buiten in de Afghaanse woestijn. In Nederland mag je al blij zijn als je een paar planeten en heldere sterren waarneemt, maar in de van elektrisch licht verstoken Dasht van Uruzgan doorsnijdt de Melkweg tijdens maanloze nachten in duizelingwekkend vol ornaat de nachtelijke hemel. Liggend in je slaapzakje voel je je dan nederig en klein.

Meer kapot

Helaas zijn grote stukken van de wereld al lang niet meer ongerept als het gaat over de afwezigheid van kunstlicht. Naar Nederlandse maatstaven komt Zeeland er mis-

schien nog niet zo slecht vanaf, maar zeg nou zelf, waar is het hier nog écht donker? Ondertussen wordt het plaatje langzaam completer, want op plekken met veel kunstmatig licht is er meer kapotgemaakt dan alleen ons venster op het nachtelijke firmament.

lees verder op pagina 11

Verzuchtend besluit ik er dan maar een whatsapp-berichtje aan te wagen. Scheelt wel weer wat formeel taalgebruik.

'Hallo, waarom brandt er bij jullie altijd licht buiten de kantooruren om?', typ ik. Een uitgebreid, maar automatisch antwoord van Roompot blijft niet lang uit: 'Hi, bedankt voor je bericht. Bij vragen over een bestaande boeking ontvang ik graag je boekingsnummer en de geboortedatum van de hoofdboeker... Bla, bla, bla.' Gevolgd door een standaardverhaal van ettelijke alinea's en daarna alles nog een keer in het Duits. Enigszins geïrriteerd reageer ik: 'Dit gaat niet over een boeking.' Daarna blijft het lang stil.

'Hallo, ben ik nog in beeld?', vraag ik na een tijdje. "Nogmaals: 'ik wil graag weten waarom er buiten de kantooruren om (dus ook 's nachts) continu licht brandt in jullie gebouw aan de A58.'" Eindelijk volgt er een antwoord, opgeleukt met wat vrolijke emoticons, alsof ik een kleuter ben: 'Hi Jan-Kees, dank voor je berichtje. Ons werk op het hoofdkantoor gaat 24 uur per dag door. Het licht op ons hoofdkantoor wordt na 11 uur 's avonds gedimd, met uitzondering van de afdeling waar onze Security en Parkservice van al onze parken 's nachts werken.

Onze verlichting bestaat uit 'state of the art' duurzame LED waarbij de handeling om deze aan en uit te zetten duurer is dan ze te laten branden. Daarnaast zijn we natuurlijk graag een lichtpuntje in deze duistere tijden'.

Gek

Voor creativiteit geef ik de schrijver van dit antwoord een 9+, toch voel ik me afgescheept. Terug naar de hamvraag: wie is er hier nu gek? 'De handeling om lampen aan te zetten is duurer dan ze te laten branden', wacht even! Het licht was toch aan voor de mensen die er werkten, dat was toch het argument? Waarom dan nog een extra reden aanvoren die je andere onderbouwing onderuithaalt? Klinkt een beetje als: 'Het regent, maar ik ben mijn paraplu vergeten. Bovendien heb ik er geen.'

Het argument over de 24-urige bedrijfsbezetting schijnt uiteraard een ander licht op de zaak. Men-

sen hebben nu eenmaal licht nodig om in te werken. Die uitleg is plausibel. Toch merk je een gebrek aan besef van de noodzaak van donkerte. Ik citeer nog even: 'Daarnaast zijn we natuurlijk graag een lichtpuntje in deze duistere tijden', gloeilamp-smiley-sluiten. Gevat geschreven, maar juist al die kunstmatige lichtpuntjes samen hebben duisterder gevolgen dan velen van ons op dit moment kunnen overzien.

De problematiek van lichtoverlast gaat veel verder dan nodeloze energievervalsing en het niet meer kunnen bewonderen van de onmetelijke nachtelijke sterrenhemel. Studies wijzen uit dat het een grote weerslag heeft op natuurlijke processen, ook bij de mens. Het is helemaal niet gek om je daar eens in te verdiepen.

Lees meer hierover in het stuk 'Zondere donker, geen licht' pag.10.

Vrijwel alles dat aan de oppervlakte leeft, volgt het natuurlijke dag-nachtritme. Excessief kunstlicht verstoort die zogenoemde bioritmen. Zo is ontdekt dat vrouwtjes van verschillende nachtvlindersoorten de productie van seksloksstoffen nagenoeg stoppen als ze 's nachts blootstaan aan kunstlicht. Zonder die

feromonen is er geen voortplanting en dus minder vlinders en minder voedsel voor vogels en vleermuizen. Zoals zo vaak veroorzaakt menselijk gedrag hier een zorgelijke kettingreactie in de voedselketen, met de toch al tanende biodiversiteit als slachtoffer.

Dode vogels

Lichthinder richt bij vogels ook directe schade aan. Vogels die 's nachts trekken (let op: dit zijn vooral dagsoorten!), raken uit koers en in de war door verlichting van bijvoorbeeld boortorens in zee of felverlichte kantoren. Ze blijven massaal rondjes vliegen om verlichte objecten totdat ze uitgeput neervallen of ze vliegen zich gewoonweg verblind te pletter. Om te illustreren: bij één ver-

licht kantoorgebouw alleen al zijn in Chicago in één jaar tijd 1478 dode vogels geturfd.

De schade beperkt zich niet alleen tot vogels. Onderzoek bij wallaby's toont bijvoorbeeld aan dat deze kangoeroe-achtige dieren, wanneer beïnvloed door kunstlicht, gemiddeld een maand later bevallen van hun jongen dan soortgenoten in natuurlijk licht. Daardoor lopen de 'kunstlichtjongen' niet gelijk met de natuurlijke cyclus van voedselaanbod en neemt hun overlevingskans af. Het ligt in de lijn der verwachting dat dit ook opgaat voor andere, niet onderzochte, diersoorten.

lees verder op pagina 12

vervolg Zonder donker, geen licht

Zelfs voor mensen die helemaal niets hebben met de natuur om zich heen is het raadzaam om zich in deze materie te verdiepen. Kunstlicht werkt namelijk ook versturend op de mens. Net als veel andere wezens hebben wij de nacht nodig om uit te rusten, te herstellen en weerstand op te bouwen. Veel van onze lichaamsfuncties en gedragingen vertonen een ritme van ongeveer 24 uur. Denk daarbij aan lichaamstemperatuur, hormoonafgifte, slapen en waken. Hoewel je er gewoonlijk amper bij stilstaat of er iets van merkt, zijn deze ritmes essentieel voor ons welbevinden. Je merkt dat onder meer tijdens ploegendiensten of jetlag.

Kunstlicht en gezondheid

Onderzoekers vinden dat we lichthinder serieuzer moeten nemen. Een voorbeeld: sinds de introductie van de elektrisch licht zijn mensen gemiddeld 1,5 uur korter gaan slapen. Uit onderzoek van het RIVM blijkt dat vijf procent van de Nederlandse bevolking ernstige lichthinder ondervindt en drie procent slaapverstoring. Dat heeft verstrekkende gevolgen: slaapproblemen, stress, depressie, obesitas, diabetes en – je leest het goed – zelfs kanker.

Het Institute of Cancer Epidemiology in Kopenhagen onderzocht 7000 dossiers van vrouwen met borstkanker. Wat bleek? Vrouwen die in nachtdiensten werken en veel zijn blootgesteld aan kunstlicht, hebben 1,5 maal zo veel kans op borstkanker dan

vrouwen met een baan overdag. In het donker maakt je lichaam namelijk het hormoon melatonine aan. Dit versterkt je weerstand en heeft remt schadelijke processen af.

Wat kunnen we zelf doen?

Het belang van het duister is nu wel duidelijk, maar hoe nu verder? Het zit hem al in de kleine dingen: koop bijvoorbeeld geen tuinverlichting die naar boven schijnt, denk om het wattage en doe alleen lichten aan in ruimten waar je verblijft. Hanteer de slogan van de Natuur- en Milieufederaties: 'Donker waar het kan en licht waar het moet'. Dat bewustzijn mag je natuurlijk altijd overdragen op anderen.

Verder zijn er bij lokale overheden een aantal positieve ontwikkelingen. Steeds vaker worden lichtplannen ten gunste van een beter lichtklimaat aangepast. Onderzoeken wegen daarbij mee. Zo is inmiddels bekend dat vleermuizen bijvoorbeeld weinig tot geen last ondervinden van oranje-rood licht en dat groen

licht een afwerende werking heeft op nachtelijke trekvogels. Die laatste eigenschap kan dus worden ingezet op boorplatforms.

Licht op de Zak

Tot slot nog even een blik op onze eigen omgeving, de Zak van Zuid-Beveland. Hoewel we het er qua lichthinder hier nog redelijk vanaf brengen, zijn er toch bedreigingen. Aan de randen vinden we bijvoorbeeld het oprukkende Goes met zijn bedrijfspanden en lichtreclame, een reclamezuil bij Heinkenszand en de verlichting van het havengebied. Verder zijn er vanzelfsprekend ook storende kunstlichtbronnen binnen de Zak. Graag zouden wij van jullie horen welke lichthinder door jullie wordt ervaren. Mail je antwoord(en) naar info@bzzb.nl met in de onderwerpregel 'Lichthinder in De Zak'. Wij zijn benieuwd!

Voor meer informatie over lichthinder en lichtvervuiling: kijk op www.nachtvandenacht.nl

Behoud de Zak en daarmee ook de steenuil – deel 2

Tot de Tweede Wereldoorlog was de steenuil in heel Zeeland een wijdverbreide verschijning, maar hun aantal is helaas drastisch verminderd en hun verspreidingsgebied is sterk ingekrompen. In het tweede deel van deze reeks gaan we dieper in op de soort en het werk van het Zeeuws Steenuilfonds.

De steenuil is de kleinste in ons land voorkomende uil. Door de bolle kop en het relatief dikke verenpak lijkt hij echter groter dan hij is. Met een lengte van 21 tot 23 cm en een vleugelspanwijdte van 54 tot 58 cm is hij nauwelijks groter dan een zanglijster. Oorspronkelijk bewoonden Steenuilen knotwilgen en oude hoogstamfruitbomen. Op Zuid-Beveland heeft deze kleine uil tegenwoordig de voorkeur om in een nestkast te broeden, waarschijnlijk als gevolg van de toegenomen concurrentie van andere vogelsoorten die ook in holtes broeden, zoals de kauw en de holenduif.

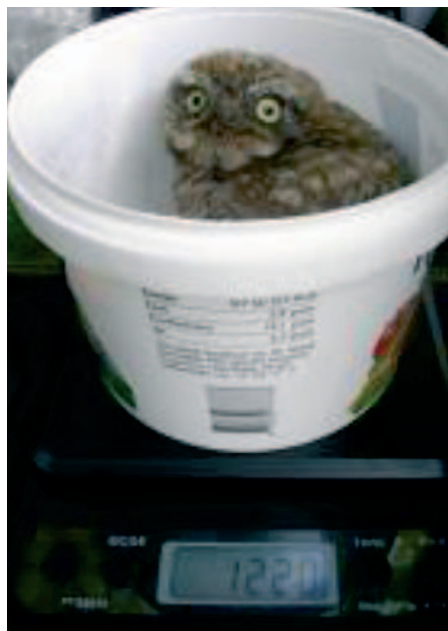
Veldmedewerker Peter Boelee van het Zeeuws Steenuilfonds kreeg in januari 2007 de opdracht van bureau Natuurbelevens van Stichting Landschapsbeheer Zeeland om de bestaande steenuilenpopulatie van ongeveer 25 paar te behouden en indien mogelijk te doen groeien. In de jaren die volgden zocht hij op de Bevelanden en Walcheren veelvuldig contact met boeren en buitenlui die over een voor steenuilen geschikt erf beschikten. De medewerking was hartverwarmend en de aanpak werpt zijn vruchten af: in 2020 broedden er op Zuid-Beveland al 60 paar in nestkasten.

Wat is het ideale erf?

„Een geschikt steenuilenerf ligt net buiten de bebouwde kom of in het buitengebied”, aldus Peter. „Het bevat een wei of grasveld

met een solitair staande boom (bij voorkeur een hoogstamfruitboom of notenboom met veel horizontale takken om een nestkast in te plaatsen). Verder is het op het erf een beetje rommelig; er zijn onkruidhoekjes, het gras wordt begrast door schapen of paarden en er is een zekere mate van bedrijvigheid. Bovendien heeft het erf een verbindingzone van bomen en struiken waarlangs uitwisseling met andere steenuilenterritoria kan plaatsvinden. Het erf moet minimaal 1 hectare groot zijn want steenuilen zoeken

Steenuilskuiken op de weegschaal

hun voedsel op eigen erf. In een kleiner gebied vindt de steenuil niet voldoende voedsel en ze kijken in zo'n geval niet bij de burens.”

Heeft u zo'n erf en draagt u de steenuil een warm hart toe? Meldt u dan aan bij het Zeeuws Steenuilfonds (www.zeeuws-steenuilfonds.nl). Een nestkast is gratis, evenals het plaatsen en controleren. Wilt u liever zelf een nestkast maken en plaatsen? Laat dit dan alstublieft ook aan het Zeeuws Steenuilfonds weten. Peter: „Op die manier houden wij inzicht in de verblijfplaatsen

Veldmedewerker Peter Boelee van het Zeeuws Steenuilfonds ringt een jonge steenuil

van steenuilen. Bovendien kunnen wij de jonge steenuilen die in de nestkast uit het ei kruipen, ringen.”

In kaart gebracht

Op vele erven op Zuid-Beveland, ook buiten de Zak en op Walcheren plaatste Peter vanaf 2007 in totaal 280 nestkasten. Een groepje vrijwilligers controleert ieder jaar de nestkasten en Peter voorziet alle jonge steenuilen van een ring. Daarna worden alle gegevens op een nestkaart vastgelegd en bewaard bij SOVON (Stichting Ornithologisch Veldonderzoek Nederland) en Stone (Steenuil Overleg Nederland: steenuil.nl).

Donatie

Heeft dit Zakuiltje uw sympathie gewekt? Overweeg dan gerust om een donatie te doen. Ga daarvoor naar steunactie.nl 'Help de steenuilen overleven'.

Foto's © van Monique van Kootwijk, Franka Slothouber en Peter Boelee

Een geschikt steenuilen erf

Behouden en Beschermen

Molens, boerderijen, kerken ... wie koestert ze niet? Wereldwijd is er zorg voor erfgoed: oud, jong, imposant, bescheiden, stads, landelijk, groen, materieel en immaterieel. Gebouwen, die het beeld van historie en collectieve herkenning dragen, staan meestal bovenaan bij de beleving. Daarachter schuilen verhalen over ontstaan en kennis van achtergrond en betekenis. Vanouds is Monumentenzorg bekend. Dicht bij huis is Erfgoed Zeeland het aanspreekpunt en kenniscentrum. Zij bestrijken een breed werkveld. De provincie is haar grootste opdrachtgever.

Erfgoed Zeeland kan inspirator, ondersteuner en uitvoerder zijn. Zij hebben deskundigen in dienst. Ook hier klinkt de wens om het vooral samen te doen. Een vanzelfsprekende en mooie gedachte. Juist op het terrein van Cultuur en Erfgoed heb je te maken met bevlogen en geïnspireerde betrokkenen en vrijwilligers. De speerpunten 2021 voor provinciaal cultureel erfgoed 2021 zijn archeologie, herbestemming en duurzaamheid.

Zorgen

In de Zak spelen er – een beetje in de schaduw – plannen, ontwikkelingen en voorbereidingen op het gebied van cultuur en erfgoed. Omdat behoud en bescherming van Cultureel Erfgoed in brede zin naast onze inzet voor natuur en landschap in onze doelstelling staat, keken we verder. Die plannen en ballonnen die worden opgelaten, al of niet in opdracht van gemeente of provincie, al of niet in samenwerking met stichting Erfgoed Zeeland en/of Landschapspark Borsele baren ons zorgen. Dat heeft alles te maken met de gedachte dat behoud en ontwikkelen samen moet. Erfgoed Zeeland voert de

slogan beschermen, benutten en beleven. Het woord benutten schrikt ons niet af, maar het 'vermarkten' en het snelle verdienmodel dat daar achteraan loopt.

In de mei nieuwsbrief interviewden we de Zeeuwse boerderijenregisseur, die adviseert over toekomstbestendige gebruiksmogelijkheden van zeven waardevolle boerderijen in de Zak. Welke dat nu precies zijn, blijft enigszins in nevelen gehuld. Maar er zijn momenteel boerderijen op de markt voor hoge prijzen. De BZZB pleit voor inzet voor behoud van bedreigde boerderijen.

Versailles

Ook werden we geconfronteerd met een poging om het voormalige Versailles aan de Schelde om te werken naar een klein Soestdijk aan de Schelde. Dat plan is vooralsnog afgevoerd, maar herbestemming met toeristische verdienmodel was het streven. Een beetje teveel gevraagd van het dorp. Tot onze verrassing nodigde Natuurmonumenten ons korte tijd later uit voor een 'stakeholders' bijeenkomst. Het fort van

Ellewoutsdijk zoekt met behulp van subsidie voor een marktonderzoek een nieuwe ondernemer die het Fort kan uitbaten. Voor NM kost het nu teveel in geld en tijd. Ze willen het verhuren. Voor herbestemming is al van alles nagegaan tot een mogelijke wijziging bestemmingsplan toe.

Kerken

Ook vonden we het begin van een kerkensie Borsele bij Erfgoed Zeeland. Een inventarisatie en een eerste bijeenkomst om mogelijkheden van behoud en ontwikkeling van 34 kerken in Borsele onder de aandacht te brengen van kerkeigenaren zijn geweest. Werkelijke belangstelling voor andere functies en exploitaties is voor ons nog niet in beeld. De visie is voorzien voor mei 2022.

De BZZB pleit al sinds haar oprichting voor behoud en beschermen van erfgoed door gebruik met een passende functie al of niet binnen de monumentale vorm van het erfgoed. Borsele heeft niet veel nieuws nodig, maar bescherming en een streven naar duurzame en kleinschalige invulling.

lees verder op pagina 15

vervolg Behouden en Beschermen

De nieuwe functie moet de historische vorm én zijn landschapelijke omgeving respecteren. Zelfs de woningbehoefte kan dan vervuld in bestaande gebouwen. Er zijn al voorbeelden van. Het duurzaamheidsaspect kan door technisch creatief vernuft en inspanning tot originele en inspirerende voor-

beelden leiden. Natuurlijk hebben we te maken met eigenaren en kosten die gedragen moeten worden. Het doel dat erfgoed behouden wordt en financieel zoveel mogelijk de eigen broek ophoudt, moet niet bereikt worden door commerciële vermarkting en een snel verdienmodel.

Wij willen geen paint-ball in een fort of chalets met parkeerterrein aan de kust.

Wij gaan dit onderwerp in de volgende nieuwsbrief meer aandacht geven. Nu al meer interesse? Kijk op <https://www.erfgoedzeeland.nl>. Ze zoeken ook nog een nieuwe directeur!

Educatie en gezelligheid

We zijn inmiddels sterk geneigd om in de weergoden te gaan geloven. Of misschien geloven de weergoden wel in ons. Het was op zaterdag 18 september lang niet de eerste keer dat middenin een wat gure periode, precies tijdens de donateursdag, de zon doorbrak. Zo konden we in twee groepen – de opkomst was immers groot – een uitleg van Rudi Geus aanhoren. Hij sprak over het project 'Meer natuur voor pittig fruit'. Dit is bedoeld voor het bevorderen van bestuiving door inheemse insecten en voor natuurlijke plaagdierbestrijding in boomgaarden. Meer bijen betekent een grotere kans op een betere bestuiving. Een betere bestuiving van fruitbomen geeft een hogere opbrengst voor fruitteilers. Daarnaast wordt ook een verhoging van biodiversiteit nagestreefd. Rudi Geus werkt al jaren bij de Stichting Landschapsbeheer Zeeland en heeft al talloze streek-eigen erven helpen aanleggen. Ook het erf van De Witte Hoeve aan de Bloemenlaan in Ovezande, waar we te gast waren. Er staan prachtige hoogstam kersenbomen. Het is goed toeven op zo'n streek-eigen erf, vooral als de koffie, de taart en de hapjes lekker zijn.

Behalve van het verhaal van Rudi Geus konden we genieten van een kijkje in de Vlindertuin, ook aan de Bloemenlaan. Die is weliswaar nog maar deze zomer geopend maar door talloze vrijwilligers voorzien van gewassen die vlinders en insecten aantrekken. De Vlindertuin is een voorbeeld van hoe de inzet van een dorp kan leiden tot een duurzame invulling van een braakliggend stuk grond tussen de bebouwing.

Erg ver hoefden we niet te lopen voor het andere hoogtepunt: de Voedseltuin van Willy Verbeek, ook aan de Bloemenlaan. Onder leiding van Willy Verbeek onderhouden vrijwilligers een grote volkstuin waar verse groenten en fruit worden geteeld voor de Voedselbank. De klanten van de Voedselbank in Goes zijn bevoorrecht want Verbeek en zijn vrijwilligers zijn niet te beroerd om te experimenteren met nieuwe en exotische vruchten. Als die niet lekker zijn, doen ze het maar één seizoen.

De donateursdag was weer bijzonder gezellig en informatief en opnieuw, zoals zo vaak: de thuisblijvers kregen ongelijk.

